

Το Πρόβλημα της Φυσικής Πραγματικότητας στη Γνωσιοθεωρία του Κονστρουκτιβισμού

Κωνσταντίνος Δ. Σκορδούλης

Τομέας Φυσικών Επιστημών, Τεχνολογίας και Περιβάλλοντος
Παιδαγωγικό Τμήμα ΔΕ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, kskordul@primedu.uoa.gr

Θεματική Ενότητα: Ιστορία, Επιστημολογία και Φιλοσοφία των Φυσικών Επιστημών
Επίπεδο Εκπαίδευσης: Τριτοβάθμια εκπαίδευση
Κατηγορία Εργασίας: Θεωρητική - Φιλοσοφική

Περίληψη: Στην εργασία αυτή αναλύονται οι γνωσιοθεωρητικές απόψεις του κονστρουκτιβισμού σε σχέση με τις απόψεις της Σχολής της Κοπεγχάγης στην κβαντομηχανική. Εδώ επισημαίνεται μια εγγενής αντίφαση. Ενώ οι φυσικοί αποδέχονται ως καθιερωμένες τις απόψεις της Σχολής της Κοπεγχάγης για το τι είναι αυτό που σε τελική ανάλυση γνωρίζουμε, εντούτοις δε διστάζουν να κατακρίνουν τις γνωσιολογικές παραδοχές του εποικοδομητισμού.

Στην αντιπαράθεση μεταξύ ενός μεταφυσικού «αντικειμενισμού» και του σχετικισμού της κονστρουκτιβιστικής επιστημολογίας, συζητείται και προκρίνεται το σχήμα της Γνωσιολογικής Χαρτογράφησης το οποίο υποστηρίζει ότι το πρόβλημα δεν έγκειται στη δυνατότητα γνώσης του πραγματικού κόσμου αλλά στην δυνατότητα ή μη αναπαράστασής του. Το σχήμα αυτό υποστηρίζει ότι βασική προϋπόθεση για μια επιτυχή επιστημονική δραστηριότητα αποτελεί η γνώση της σχέσης του υποκειμένου ως προς την «ολότητα» και η κατανόηση της θέσης μας ως ατομικά και συλλογικά υποκείμενα ώστε να ξανακερδίσουμε την ικανότητά μας να δρούμε η οποία προς το παρόν είναι ουδετεροποιημένη.

Λέξεις Κλειδιά: Εποικοδομητισμός, Σχολή Κοπεγχάγης, Γνωσιολογική Χαρτογράφηση

The Problem of Physical Reality in Constructivist Epistemology

Constantine D. Skordoulis

Div. of Physics, Technology and Environment, Department of Education, University of Athens, kskordul@primedu.uoa.gr

Conference Theme: History, Epistemology, and Philosophy of Science
Educational Level: Tertiary Education
Paper Classification: Position Paper (Theoretical, Philosophical)

Abstract: In this work, we analyze the epistemological views of constructivism with respect to the views of the Copenhagen School in Quantum Mechanics. An inherent contradiction is pointed out. While scientists accept as established the views of the Copenhagen School for what is, in the last analysis, what we know, they do not however hesitate to condemn the epistemological positions of constructivism.

In the theoretical conflict between a metaphysical “objectivism” and the relativism of constructivist epistemology we discuss the schema of “Cognitive Mapping” which states that the central problem is not related to the potential knowledge of the real world but to its potential representation. A basic prerequisite for a successful scientific activity is the knowledge of the relation of the subject to the “totality” and the understanding of its position so as to regain its ability to act which is presently neutralized.

Keywords: Constructivism, Copenhagen School, Cognitive Mapping

Κριτικές Παρατηρήσεις στη Γνωσιοθεωρία του Κονστρουκτιβισμού

Το ότι ο κονστρουκτιβισμός αποτελεί ένα νέο Παράδειγμα στη Διδακτική των Φυσικών Επιστημών είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση. Ταυτόχρονα όμως έχει γίνει αντικείμενο συζητήσεων και διαφωνιών όσον αφορά τη συνοχή της επιστημολογικής του θέσης ως προς την ύπαρξη και τη δυνατότητα αντικειμενικής γνώσης της φυσικής πραγματικότητας [1].

Η αντιπαράθεση μεταξύ των θεωριών του «αντικειμενισμού» και των θεωριών του κονστρουκτιβισμού, παρουσιάστηκε ως σχίσμα ανάμεσα στους επιστήμονες των Φυσικών Επιστημών που υπεραμύνονται της δυνατότητας αντικειμενικής γνώσης της φυσικής πραγματικότητας - της αντικειμενικότητας της επιστήμης σε τελική ανάλυση- και των κοινωνικών επιστημόνων που, όπως τους καταμαρτυρούν, προσεγγίζουν την επιστήμη με μια διάθεση «αποδόμησής» της.

Το ζήτημα που βρέθηκε στο επίκεντρο της κριτικής είναι η άποψη της κοινωνικής εποικοδόμησης σύμφωνα με την οποία ακόμα και αν αποδεχθούμε την ύπαρξη ενός πραγματικού φυσικού κόσμου δεν μπορούμε να έχουμε άμεση πρόσβαση σε αυτόν. Δηλαδή, η άποψη ότι η απόκτηση της γνώσης είναι μια διαδικασία προσαρμογής, που οργανώνει τον κόσμο της εμπειρίας του υποκειμένου και δεν ανακαλύπτει έναν ανεξάρτητο, προϋπάρχοντα κόσμο, έξω από το νου του.

Για πολλούς ερευνητές, ο Κονστρουκτιβισμός δεν είναι απλά μια θεωρία μάθησης αλλά αποτελεί μια κοσμοθεωρία (Weltanschauung). Στη ρεαλιστική εκδοχή του παραδέχεται την ύπαρξη ενός πραγματικού φυσικού κόσμου, αλλά ταυτόχρονα αρνείται τη δυνατότητα απόκτησης βέβαιης και αντικειμενικής γνώσης για αυτόν.

Ο Κονστρουκτιβισμός, σύμφωνα πάντα με τα λεγόμενα των υποστηρικτών του, μπορεί να περιγραφεί ως μια θεωρία για τα όρια της ανθρώπινης γνώσης, μια πεποίθηση ότι όλη η γνώση είναι αναγκαστικά ένα προϊόν των γνωστικών ενεργειών του υποκειμένου.

Βασικό στοιχείο αποτελεί η θέση ότι το υποκείμενο δεν μπορεί να έχει άμεση γνώση οποιασδήποτε εξωτερικής πραγματικότητας. Κατασκευάζει τη γνώση του μέσω των εμπειριών του και ο χαρακτήρας της εμπειρίας του επηρεάζεται βαθιά από τους γνωστικούς του "φακούς".

Ο κονστρουκτιβισμός αποτελεί ένα ετερογενές κίνημα με δύο τουλάχιστον βασικές σχολές: Η πρώτη, ο Ριζοσπαστικός Κονστρουκτιβισμός, εκφράζεται από τον von Glasersfeld και η δεύτερη, ο Κοινωνικός Κονστρουκτιβισμός, βασίζεται στο «Ισχυρό Πρόγραμμα» των Κοινωνιολόγων της Επιστήμης της Σχολής του Εδιμβούργου (D. Bloor κ.α.) [2].

Στον πυρήνα του, ο Ριζοσπαστικός Κονστρουκτιβισμός, χαρακτηρίζεται από μια εμπειριστική και υποκειμενική σύλληψη της ανθρώπινης γνώσης. Για τον von Glasersfeld, η γνώση είναι το αποτέλεσμα μιας ατομικής, κατασκευαστικής δραστηριότητας του υποκειμένου και όχι ένα προϊόν που υπάρχει έξω από το υποκείμενο και μπορεί να μεταβιβασθεί ή να διαχυθεί μέσα από μια επιμελημένη παρουσίαση ή γλωσσική επικοινωνία. Ο Ριζοσπαστικός Κονστρουκτιβισμός αναπτύσσει μια θεωρία κατά την οποία, η γνώση δεν αντανάκλα μια αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά αποκλειστικά μια τάξη και οργάνωση ενός κόσμου που συνίσταται από την εμπειρία.

Συνοπτικά ο πυρήνας των επιστημολογικών θέσεων του Ριζοσπαστικού Κονστρουκτιβισμού θα μπορούσε να κωδικοποιηθεί ως εξής:

α) Η γνώση κατασκευάζεται ενεργητικά από το υποκείμενο

β) Κατά την απόκτηση της γνώσης, το υποκείμενο οργανώνει τον κόσμο της εμπειρίας του και δεν ανακαλύπτει έναν ανεξάρτητο, προϋπάρχοντα, κόσμο έξω από το νου του

γ) Κατά την απόκτηση γνώσης το υποκείμενο κατασκευάζει βιώσιμες εξηγήσεις της εμπειρίας του.

Αντίθετα με τους ριζοσπάστες κονστρουκτιβιστές, η Σχολή του Εδιμβούργου αγνοεί τους ατομικούς, ψυχολογικούς μηχανισμούς και εστιάζει την προσοχή της σε εξω-υποκειμενικές κοινωνικές συνθήκες οι οποίες, όπως ισχυρίζεται, καθορίζουν τις πεποιθήσεις των ατόμων.

Για τον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό, η γνώση είναι σχετική για την κάθε κοινωνική-πολιτισμική-γλωσσική ομάδα. Οι διάφορες ομάδες δημιουργούν την «πραγματικότητά» τους ως συνάρτηση των κοινών τους κοινωνικών-πολιτισμικών-γλωσσικών τους χαρακτηριστικών.

Σύμφωνα με το «Ισχυρό Πρόγραμμα», η προσέγγιση της επιστημονικής γνώσης βασίζεται στην κοινωνιολογική εξήγηση και ερμηνεία. Η κοινωνιολογική προσέγγιση επιδιώκει να εξηγήσει τις επιστημονικές πεποιθήσεις με βάση κοινωνικούς παράγοντες και προϋποθέτει την αντικατάσταση των διαφόρων γνωσιοθεωρητικών εννοιών από κατηγορίες κοινωνικής αιτιότητας.

Σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, γνώση είναι η κοινωνικά αιτιολογημένη πεποίθηση, δηλαδή ένα σύνολο πεποιθήσεων το οποίο σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο γίνεται αποδεκτό και υιοθετείται από μια συγκεκριμένη γνωσιακή κοινότητα.

Για το «Ισχυρό Πρόγραμμα» της Κοινωνιολογίας της Επιστημονικής Γνώσης η επιστημονική εγκυρότητα είναι ζήτημα κοινωνικής αποδοχής αφού τα κριτήρια και τα πρότυπα εγκυρότητας της γνώσης ποικίλουν από πολιτισμό σε πολιτισμό. Ουσιαστικά δεν υπάρχει ένα πολιτιστικά/κοινωνικά ουδέτερο θεμέλιο δικαιολόγησής τους.

Το μεθοδολογικό ενδιαφέρον μετατοπίζεται από την αναζήτηση μιας φορμαλιστικής διατύπωσης αποπλαισιοποιημένων αρχών, σε ζητήματα που αφορούν το πώς οι πεποιθήσεις αποκτούν αξιοπιστία μέσα στην κοινωνική ομάδα. Για το πώς δηλαδή οι διάφορες κοινωνικές ομάδες δημιουργούν την «πραγματικότητά» τους ως συνάρτηση των κοινών τους κοινωνικών, πολιτισμικών και γλωσσικών χαρακτηριστικών.

Το Πρόγραμμα της Κοινωνιολογίας της Επιστημονικής Γνώσης αντιμετωπίζει τη γνώση ως κοινωνική κατασκευή. Η επιστήμη ανακαλύπτεται για να εξηγήσει τις παρατηρήσεις οι οποίες είναι οι ίδιες θεωρητικά καθοδηγούμενες. Το γεγονός ότι η επιστημονική γνώση δίνει τη δυνατότητα να αντιμετωπίζονται με επιτυχία διάφορα προβλήματα, δεν δικαιολογεί την άποψη ότι η επιστημονική γνώση δίνει μια εικόνα του κόσμου που αντιστοιχεί με την πραγματικότητα.

Επισημάνσεις στη Γνωσιοθεωρία της Σχολής της Κοπεγχάγης

Στο περίφημο άρθρο τους οι Einstein, Podolsky και Rosen (EPR) πρότειναν το ακόλουθο φαινομενικά ελάχιστο κριτήριο για τη φυσική πραγματικότητα: "Αν, χωρίς με κανένα τρόπο να διαταράξουμε ένα σύστημα, μπορούμε να προβλέψουμε με βεβαιότητα την τιμή μιας φυσικής ποσότητας (πχ. της ορμής ή της θέσης ενός σωματίου), τότε υπάρχει ένα ανεξάρτητο στοιχείο της φυσικής πραγματικότητας που αντιστοιχεί σ' αυτή τη φυσική ποσότητα".

Αν κάποιος δεχθεί ότι το κριτήριο EPR είναι εφαρμόσιμο στην κβαντομηχανική, τότε είναι εύκολο να δειχθεί ότι η κβαντομηχανική ως θεωρία δεν είναι πλήρης.

Ο Bohr υποστήριξε ότι το κριτήριο EPR δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστεί στην κβαντομηχανική, το οποίο σημαίνει ότι στη συγκεκριμένη θεωρία δεν υπάρχει χώρος ούτε για την ελάχιστη μορφή ρεαλισμού που

επιδιώκει το κριτήριο EPR. Όπως υποστηρίζει ο Bohr "κατά την ανάλυση των τυπικά κβαντικών φαινομένων", βρίσκμαστε αντιμέτωποι με την αδυναμία "να χαράξουμε μια αισθητή διάκριση μεταξύ της ανεξάρτητης συμπεριφοράς των κβαντικών οντοτήτων και της επίδρασης τους με τη συσκευή μέτρησης".

Σε ένα πρόσφατο σχετικά άρθρο της στο περιοδικό Physics Today [3], η M. Beller υποστηρίζει ότι οι φιλοσοφικές θέσεις του Bohr και των άλλων θεμελιωτών της κβαντομηχανικής δεν αποτελούν απλά μια αναχρονιστική ιδιομορφία αφού τα σύγχρονα κείμενα της Φυσικής συνεχίζουν να αποδέχονται και να υποστηρίζουν την ορθότητα της αντίληψης του Bohr για τη φυσική πραγματικότητα, ακόμα και αν η "ορθόδοξη" ερμηνεία της σχολής της Κοπεγχάγης (η εγκατάλειψη της αρχής της αιτιότητας και της έννοιας της ανεξάρτητης φυσικής πραγματικότητας) μπορεί να μην είναι η τελική.

Στο κείμενο του W. Heisenberg: «Η Εικόνα της Φύσης στη Σύγχρονη Φυσική» μπορούμε να διαβάσουμε την άποψή του για τη φυσική πραγματικότητα: «... δεν μπορεί πια κάποιος να μιλήσει για τη συμπεριφορά των σωματιδίων ανεξάρτητα από τη διαδικασία παρατήρησης. Αυτό έχει σαν συνέπεια, οι φυσικοί νόμοι, που διατυπώνονται μαθηματικά από τη κβαντική θεωρία, να μην αφορούν τα ίδια τα στοιχειώδη σωματίδια αλλά τη γνώση που διαθέτουμε γι' αυτά. Τα ερώτημα αν τα στοιχειώδη σωματίδια «καθαυτά» υπάρχουν στο χώρο και στο χρόνο, δεν μπορεί πια να τεθεί μ' αυτή τη μορφή, ... Η ιδέα της αντικειμενικής πραγματικότητας των στοιχειωδών σωματιδίων εξαφανίζεται παράξενα μέσα στη διάφανη φωτεινότητα των μαθηματικών που δεν παριστούν πια τη συμπεριφορά των στοιχειωδών σωματιδίων μα τη γνώση μας γι αυτή τη συμπεριφορά» [4].

Όταν ο Andrew Pickering μίλησε για την κοινωνική κατασκευή των quarks [5], η άποψη του προκάλεσε την έκρηξη των «αντικειμενιστών». Θα μπορούσαν όμως οι επικριτές του να φανταστούν ότι στο ίδιο πνεύμα κινείται και η άποψη του Heisenberg η οποία θεωρείται ως μη αμφισβητήσιμη από τους ίδιους κύκλους;

Η άποψη αυτή, κατά τη γνώμη μας, κινείται παράλληλα με τη θέση των εποικοδομητιστών ότι δεν υπάρχει κάποιο βιβλίο της φύσης το οποίο μπορούμε να συμβουλευτούμε για να ελέγξουμε αν τα μοντέλα ή οι θεωρίες της Φυσικής αντιστοιχούν στην πραγματικότητα.

Το Σχήμα της Γνωσιολογικής Χαρτογράφησης

Πιστεύουμε ότι κατ' αρχή θα πρέπει να διασαφηνισθεί η σύγχυση μεταξύ της ιδέας της φυσικής πραγματικότητας και των θεωρητικών οντοτήτων που ερμηνεύουν τη φυσική πραγματικότητα. Η επιστήμη δεν έχει να κάνει με πραγματικά αντικείμενα per se αλλά με αναπαραστάσεις πραγματικών αντικειμένων οι οποίες συναρθρώνονται από τους θεωρητικούς μηχανισμούς της επιστήμης.

Πρέπει να επισημανθούν δύο σημεία:

A) Το γεγονός ότι ο θεωρητικός μηχανισμός είναι ανθρώπινη κατασκευή καθώς και ότι τα φυσικά αντικείμενα εξετάζονται μέσα σε συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο δεν συνεπάγεται ότι τα αντικείμενα της φυσικής πραγματικότητας είναι ανθρώπινες κατασκευές. Η άποψη αυτή έχει επαρκώς αναλυθεί και συζητηθεί [6].

B) Το σχήμα της Γνωσιολογικής Χαρτογράφησης που προκρίνεται και αναλύεται στην παρούσα εργασία υποστηρίζει ότι το πρόβλημα δεν έγκειται στη δυνατότητα γνώσης του πραγματικού κόσμου αλλά στην δυνατότητα ή μη αναπαράστασής του. Η ανάλυσή μας βασίζεται στο έργο του Τζέημσον [7], το οποίο αν και προέρχεται από το χώρο της Λογοτεχνικής Κριτικής και των Πολιτισμικών Σπουδών έχει αποτελέσει πεδίο αναφοράς για επιστημολόγους, τεχνολόγους λογισμικού και θεωρητικούς της εκπαίδευσης.

Αφετηριακό σημείο για την κατανόηση του προβλήματος της αναπαράστασης αποτελεί το κλασικό πρόβλημα της επιστήμης της Χαρτογραφίας: η αδυναμία προβολής ενός καμπύλου τρισδιάστατου χώρου σε μια δισδιάστατη επιφάνεια.

Στην ιστορία της επιστήμης της Χαρτογραφίας διακρίνουμε μια πρώτη περίοδο προχαρτογραφικών δραστηριοτήτων, τα αποτελέσματα των οποίων περιγράφονται περισσότερο ως δρομολόγια παρά ως χάρτες. Αυτή την περίοδο, κατασκευάζονται διαγράμματα με βάση τις προσωπικές εμπειρίες του ταξιδιού ενός συγκεκριμένου υποκειμένου. Παράδειγμα τέτοιων διαγραμμάτων είναι οι ναυτιλιακοί χάρτες, οι πορτολάνοι.

Η χρήση της πυξίδας, του εξάντα και γενικότερα των οργάνων ναυσιπλοΐας, εισάγει νέες διαστάσεις στο πρόβλημα της χαρτογράφησης. Τα νέα όργανα δεν αντιστοιχούν σε νέα προβλήματα (πχ. καθορισμού του γεωγραφικού μήκους) αλλά εισάγουν επιπλέον μια εντελώς νέα συνιστώσα: τη σχέση του υποκειμένου με την «ολότητα», όπως αυτή ορίζεται με την βοήθεια των άστρων, σχέση η οποία στηρίζεται στις μετρήσεις και σε νέους μαθηματικούς υπολογισμούς.

Για παράδειγμα ας πάρουμε την περίπτωση ενός θαλασσοπόρου εξερευνητή, ο οποίος περιπλέει μian άγνωστη ακτή διαθέτοντας ένα χάρτη της ακτογραμμής που σε πολλές περιπτώσεις βρίσκεται σε πλήρη αναντιστοιχία με αυτό που βλέπει απέναντί του. Για να προσανατολιστεί σωστά ο εξερευνητής χρησιμοποιεί τα όργανα ναυσιπλοΐας έτσι ώστε να γνωρίζει ανά πάσα στιγμή τη θέση του σε σχέση με την απέναντι ακτή. Προϋπόθεση για την επιτυχημένη πορεία δεν αποτελεί η γνώση της ακτής αυτής καθ' αυτής, αλλά η γνώση της ακριβούς θέσης του εξερευνητή σε σχέση με αυτήν.

Με την υδρόγειο σφαίρα και την εφεύρεση της προβολής Μέρκατορ (15^{ος}-16^{ος} αιώνας) εμφανίζεται μια άλλη διάσταση στο πρόβλημα, η οποία θέτει το ζήτημα της αναπαράστασης και ειδικότερα το αιώνιο δίλημμα της μετάβασης από τον καμπυλωμένο χώρο στον επίπεδο χάρτη. Γίνεται πλέον φανερό ότι πραγματικός χάρτης δεν μπορεί να υπάρξει. Τι σημαίνει αυτό;

Στο σχήμα της «Γνωσιολογικής Χαρτογράφησης», όπως παρουσιάζεται από τον Τζέημσον, δεν υποστηρίζεται η θέση ότι ο κόσμος δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο γνώσης αλλά ότι δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο αναπαράστασης, πράγμα εντελώς διαφορετικό.

Το βασικό πρόβλημα για το σχήμα της «Γνωσιολογικής χαρτογράφησης» είναι το πρόβλημα της αναπαράστασης του χώρου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στη συγκεκριμένη θεώρηση προκρίνεται μια διάκριση μεταξύ του χώρου και του τόπου. Ο τόπος σχετίζεται με το χρόνο και υπονοεί μια τελεολογική σχέση μεταξύ παρελθόντος και παρόντος. Στην πολιτισμική λογική της μετανεωτερικότητας, ο χρόνος απορροφάται από το χώρο.

Ο Τζέημσον ακολουθεί τις απόψεις του Λεφέβρ για το χώρο. Σύμφωνα με αυτές, ο χώρος δεν ορίζεται *a priori* ως το «κενό» που αναμένεται να γεμίσει αλλά παράγεται μέσα από την κοινωνική πράξη, είναι κοινωνικό προϊόν.

Ο χώρος παρουσιάζει μια ιστορικότητα. Θα ακολουθήσουμε μια γενεαλογική προσέγγιση και θα καταδείξουμε το πώς διαμορφώνεται η σχέση υποκειμένου και χώρου.

Σύμφωνα με τον Τζέημσον τα τρία ιστορικά στάδια του συγκεκριμένου τρόπου παραγωγής γέννησαν το καθένα ένα είδος χώρου μοναδικού (όσο και αν οι τρεις χώροι συνδέονται μεταξύ τους πολύ πιο βαθιά από ότι οι χώροι άλλων τρόπων παραγωγής). Τα τρία είδη χώρου είναι αποτέλεσμα της ασυνεχούς επέκτασης και των κβαντικών αλμάτων της διαδικασίας συσώρευσης του κεφαλαίου:

I. Το πρώτο από αυτά τα είδη χώρου είναι ο χώρος της κλασικής αγοράς με την έννοια μιας λογικής ενός συστήματος συντεταγμένων, μιας αναδιοργάνωσης του παλαιότερου ιερού και ετερογενούς χώρου σε καρτεσιανή γεωμετρική ομοιογένεια, ένας χώρος απεριόριστης ισοδυναμίας και έκτασης. Η εμφάνιση του χώρου αυτού του τύπου δεν δημιουργεί έντονα προβλήματα αναπαράστασης-απεικόνισης.

II. Τα προβλήματα αναπαράστασης-απεικόνισης ανακύπτουν καθαρά μόνο στο επόμενο στάδιο (στο πέρασμα από την αγορά στο μονοπωλιακό στάδιο) και μπορούν να αποδοθούν ως εντεινόμενη αντίφαση μεταξύ της εμπειρίας που βιώνει το υποκείμενο και των συνθηκών ύπαρξης αυτής της εμπειρίας.

Ενώ σε παλαιότερες κοινωνίες η άμεση και περιορισμένη εμπειρία των ατόμων είναι σε θέση να περιλάβει ή να ταυτιστεί με την πραγματική κοινωνική δομή που διέπει την εμπειρία αυτή, στο επόμενο στάδιο τα δύο αυτά επίπεδα απομακρύνονται ολοένα και περισσότερο μεταξύ τους και συνιστούν την αντίθεση που αποδίδεται με τους όρους της «Ουσίας» και του «Φαίνεσθαι».

Η εμπειρία του υποκειμένου περιορίζεται σε μια μικρή γωνία του κοινωνικού κόσμου. Οπότε προκύπτει μια κατάσταση όπου η ατομική εμπειρία στο βαθμό που είναι αυθεντική δεν μπορεί να είναι αληθινή και στο βαθμό που ένα συγκεκριμένο επιστημονικό ή γνωσιολογικό μοντέλο με αντίστοιχο περιεχόμενο είναι αληθινό διαφεύγει της ατομικής εμπειρίας.

Στις νέες υπερμεγέθεις πραγματικότητες δεν έχει πρόσβαση κανένα ατομικό υποκείμενο, πράγμα που σημαίνει ότι οι θεμελιώδεις αυτές πραγματικότητες είναι εντέλει αδύνατον να γίνουν αντικείμενο σχηματικής αναπαράστασης ή σύμφωνα με τον Άλτουσέρ είναι κάτι σαν το απόν αίτιο, που μπορεί να εκφραστεί μέσα από διάφορες σχηματοποιήσεις που το εκφράζουν και ταυτόχρονα το αλλοιώνουν.

III. Αυτό ισχύει σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό στη δική μας φάση του «Υστερου Καπιταλισμού». Ο νέος χώρος που εμφανίζεται, συνεπφέρει την κατάργηση της απόστασης και τον κορεσμό των οποιονδήποτε κενών και άδειων χώρων σε σημείο που το άτομο αντιλαμβάνεται με μια αμεσότητα χωρίς προστατευτικά στρώματα και ενδιάμεσες μεσολαβήσεις.

Το υποκείμενο εισέρχεται σε ένα πολυδιάστατο σύνολο ριζικά ασυνεχών πραγματικοτήτων. Ούτε καν οι θεωρίες των πολλαπλών υποκειμενικών κόσμων είναι σε θέση να απεικονίσουν επαρκώς την εν λόγω διαδικασία η οποία στη βιωμένη εμπειρία γίνεται αισθητή ως «Θάνατος του Υποκειμένου» ή ακριβέστερα διασπασμένη αποκεντροποίηση και διασπορά του υποκειμένου αυτού.

Ο μεταμοντέρνος υπερχώρος (hyperspace) κατόρθωσε τελικά να υπερβεί τις δυνατότητες που έχει το υποκείμενο να αυτοτοποθετείται, να οργανώνει αισθητηριακά το άμεσό του περιβάλλον και να οριοθετεί νοητά τη θέση του στο χαρτογραφημένο εξωτερικό χώρο.

Μέσα στην κοινωνία τα ατομικά υποκείμενα ή οι κοινωνικές ομάδες δεν είναι πλέον ικανά να παράγουν κατάλληλες αναπαραστάσεις του εαυτού τους.

Ο Τζέημσον προβάλλει την έννοια ενός παγκοσμιοποιημένου, μεταμοντέρνου υποκειμένου, κατακερματισμένου και αποκεντρωμένου και υποστηρίζει ότι πρέπει να δημιουργήσουμε ένα δικό μας χώρο μέσα στον υπερχώρο, να δημιουργήσουμε μια δική μας πολιτιστική δεσπόζουσα.

Από τη στιγμή που έχουμε επαναπροσδιορίσει τη σχέση μας με την ολότητα, μπορούμε να αρχίσουμε ξανά να κατανοούμε τη θέση μας ως ατομικά και συλλογικά υποκείμενα και να ξανακερδίσουμε την ικανότητά μας να δρούμε η οποία προς το παρόν είναι ουδετεροποιημένη.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

[1] I. Hacking, *The Social Construction of What?*, Harvard UP, 1999

[2] D. Bloor, *Knowledge and Social Imagery*, Routledge, London 1976

[3] M. Beller, The Sokal Hoax: At Whom are We Laughing? *Physics Today* pp.29-34, September 1998

[4] W. Heisenberg, *Η Εικόνα της Φύσης στη Σύγχρονη Φυσική*, Σάκκουλας 1973

[5] A. Pickering, *Constructing the Quarks: A Sociological History of Particle Physics*, Edinburgh University Press 1983

[6] M. Matthews: "Problems with Constructivist Epistemology", *Philosophy of Education*, 1992

[7] F. Jameson, *Postmodernism or, the Cultural Logic of Late Capitalism*, Verso: London, 1991 and F. Jameson, *The Cultural Turn: Selected Writings on the Postmodern, 1983-1998*, Verso: London and New York, 1998